

lijanske osnovne šole. Čeprav priznava, da bi bilo potrebno za razjasnitev takega stanja proučiti širše družbeno-gospodarske razmere, vendarle večkrat prehitro izvaja sklepe. To ni toliko kritika kot opozorilo, kako težavno je proučevanje manjšinskih problemov, ko problematika lahko zanese vsakega raziskovalca, da nehotе vnese v svoje delo merico subjektivnosti. Če torej avtorjeve izjave gledamo skozi izrek: »razumeti, pomeni oprostiti«, potem bomo avtorju morali oprostiti kar precej trditev, predvsem o položaju slovenske narodnostne skupnosti v Italiji. Hkrati pa nam bo to dober nauk, kakšne moralne kvalitete zahtevajo take vrste raziskave. Da bi bilo kar najmanj podobnih spodrseljavev je potrebno vložiti še večje napore v razjasnjevanje socialnega, gospodarskega in kulturnega položaja pripadnikov narodnostnih manjšin na obeh straneh meje ter stalno primerjati rezultate.

Marijan Klemenčič

Troje del o sociologiji jugoslovanskega podeželja

Vlado Puljiz: Eksodus poljoprivrednika. Biblioteka Sociologije sela. Izdal Centar za sociologiju sela, grada in prostora Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb, 1977, str. 176.

Med sociološkimi publikacijami, ki se dotikajo aktualnih problemov podeželja, je tudi knjiga mladega in prodornega hrvaškega ruralnega sociologa dr. Vlada Puljiza. Delo, ki je nekoliko skrajšana in preurejena doktorska disertacija, zelo podrobno razčlenjuje oblike in posledice razslojevanja (degradacije) podeželskega (kmetijskega) prebivalstva, to je odtrganje ljudi od zemlje in njihove tradicionalne navezanosti na zemljiško posest. Vsekakor so to pojavi v nekaterimi izredno aktualnimi dogajanji, ki jih vključuje povsem upravičeno tudi geografija v sklop svojih proučevanj.

Celotno vsebino knjige je razdelil pisec v tri zaokrožene dele. V prvem delu knjige, ki ima štiri temeljna poglavja, sta prikazana razvoj družbene delitve dela in socialna diferenciacija kmetijskega prebivalstva, kakršna sta se pojavljala v Evropi in še posebej pri nas v predindustrijski dobi. Osvetljene so posamezne sestavine tradicionalnega podeželja ter njegova socialna in gospodarska struktura (npr. rodbinska zadruga, avtarkija). Drugo poglavje prikazuje in osvetljuje činitelje socialne in gospodarske degradacije avtarkičnega podeželja. Med dejavnike, ki razkrajajo stare vasi in spreminjajo vaško življenje, prišteva avtor agrarno revolucijo (od 17. do 19. stol.) in osamosvojitve posameznih hišnih dejavnosti, ki so sodile v sklop avtarkičnega gospodarstva (domača obrt za lastne potrebe ali za trg). Pomembno vlogo pri razkroju stare agrarne strukture je imelo čedalje močnejše uveljavljanje tržno-denarnega gospodarstva, ko so se spremenile naravne dajatve v denarne, vplivi trgovine na delitev dela, širjenje obrti, razvoj rudarstva, manufacture ter prometa, in navsezadnje še prodor in uveljavitev učinkov industrijske in prometne revolucije. Vzporedno s temi gospodarskimi spremembami so doživljala mesta ponovni razmah in gospodarski razcvet.

Razvoj kmetijskega gospodarstva je prikazan v tretjem poglavju prvega dela knjige. Z razvojnega vidika sta osvetljena nastanek kmečkih gospodarstev in spreminjanje števila kmetij s posebnim poudarkom na stanju v 19. in v začetku 20. stoletja. Na osnovi različnih podatkov avtor osvetljuje sočasno gospodarsko moč kmetij in stopnjo gospodarne zaposlenosti ljudi po domačijah. Prikazani so prenekateri vzroki zadolževanja kmečkih domačij.

Najzgodnejša akumulacija kapitala in razvoj industrije sta prinašala začetne pojave razslojevanja na podeželje in odtujevanje kmetijskega prebivalstva od njegove lastne zemlje. Vzroki za to so predvsem v prodoru kapitalizma na podeželje, kjer je čedalje hitreje rasel sloj revnega vaškega prebivalstva. V tem procesu zgodnjega razslojevanja našega podeželja odkrivamo nastanek dninarjev in začetne pojave in oblike sezonskih selitev kmečkih ljudi.

»Deagrarizacija prebivalstva Jugoslavije v povojnem razdobju« je naslov drugega dela Puljizove knjige. V njem so prikazani in pojasnjeni vzroki, ki pogojujejo obseg in stopnjo razslojitve podeželskega prebivalstva, spremenjene vloge in mesta kmetijstva v celotnem gospodarskem sistemu. Med najpomembnejšimi činitelji, ki neposredno učinkujejo na preslojevanje kmetijskega življa v neagrarne dejavnosti, so gospodarski, družbeni in politični položaj kmetijskega prebivalstva. To se odraža v agrarni strukturi, opremljenosti gospodarstev s sodobnimi proizvodnimi sredstvi, v sestavi kmečke delovne sile, oblikah in višini kmetovih dohodkov in, ne nazadnje, tudi v družbeno-političnem položaju celotnega kmetijskega prebivalstva. Druga skupina deagrarizacijskih dejavnikov obsega možnosti zaposlitve v neagrarnih dejavnostih. V njej imajo izredno pomembno vlogo obseg in vrsta izven kmetijske zaposlitve in oddaljenost delovnih mest od domačij. Zato ločujemo v sklopu tega pojava možnosti neagrarnih zaposlitev doma od nezasedenih delovnih mest, ki so kmetom na voljo v tujini. Socialno-psihološki činitelji deagrarizacije obsegajo v glavnem nezadovoljstvo kmetov z obstoječim gospodarskim stanjem podeželja. Prevladuje pa tudi prepričanje, da jim je z zaposlitvijo izven kmetijstva zagotovljena trajnejša socialna in gospodarska varnost.

Tretje poglavje drugega dela knjige prikazuje obseg deagrarizacije po zadnji svetovni vojni. V obdobju 1948—1961 je zajela deagrarizacija, kar se odraža v transferu kmetijskega prebivalstva v druge dejavnosti, blizu 2.950.000 ljudi, v šestdesetih letih (1961—1971) pa celo 2.550 tisoč oseb. V 25 povojnih letih je zapustilo naše kmetijstvo blizu 5,5 milijonov kmečkih ljudi.

Avtor podaja razčlenitev treh glavnih oblik deagrarizacije. V prvo skupino oblik razslojevanja podeželskega prebivalstva uvršča tiste povzročitelje, ki temeljijo na opuščanju zasebnega kmetijstva. Pri tem razlikuje direktno deagrarizacijo, ki je odraz zaposlitve v neagrarnih dejavnostih. Posredna oblika deagrarizacije se kaže v izobraževanju (Solanju) kmetijskega prebivalstva, kar v končni konsekvenci vpliva na njegovo zaposlitev izven domačije. Pomembna je ugotovitev, da je feminizacija kmetij le prehodna oblika, ki je pogojena z določeno stopnjo gospodarske razvitosti. Vendar avtor poudarja, da tudi feminizacija kmetijskega prebivalstva pospešuje njegovo razslojitev. V posebno skupino deagrarizacijskih oblik so zajete tiste razslojitve, ki temeljijo na odtujevanju in odtegotovanju kmetov od kmetijstva, kar se kaže v rahljanju ekonomske povezanosti s kmetijo. Pri tem se pojavljata dva tipa: popolna deagrarizacija nastopi tedaj, ko je prebivalstvo postalo že povsem neodvisno od dohodkov iz kmetijstva; v primerih pa, ko zaposleni ljudje dobivajo kakršen koli dohodek še iz kmetijstva, govorimo o delni deagrarizaciji, ki je zelo značilna kot prehodna oblika v deželah z naglo industrializacijo. Tretja vrsta oblike deagrarizacije se odraža v prostorski mobilnosti prebivalstva (stalna odselitev s kmetije, sezonske zaposlitve, dnevne ali tedenske migracije delovne sile s kmetij itd.). Prikazane so še druge selitve kmetijskega prebivalstva (o tem prim. tudi P. Markovič, Migracije i promena agrarne strukture, 1974) ter selitve iz podeželja v mesta.

Peto poglavje drugega dela knjige prinaša pogled v posledice deagrarizacije. Med njimi so prikazane demografske (ostarevanje, feminizacija in devitalizacija kmetijskega prebivalstva), socialne (razkroj avtarkičnih oblik življenja naselij in družin), ekonomske (izumiranje kmetij in nastanek mešanih kmetij) in prostorske posledice deagrarizacije. Se posebej je opisano prilaganje kmetijskega prebivalstva na življenje in delo v mestu ter v industriji. Tretji del knjige osvetljuje deagrarizacijo v luči bodočnosti našega podeželja.

V sklepu lahko zapišemo, da predstavlja Puljizovo delo pomemben prispevek h globalni osvetlitvi preslojevanja in razslojevanja kmetijskega prebivalstva v Jugoslaviji. Delo, ki temelji na širokem izboru domače in tuje literature, predstavlja nedvomno tudi za geografa pomemben napotek pri iskanju prenekaterih vzrokov za osvetlitev fiziognomske preobrazbe našega podeželja.

Milan Natek